

УДК 378

М.М. Осадчий,

кандидат фізико-математичних наук, професор,
перший проректор, проректор з навчальної роботи
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті представлено досвід роботи кафедр Житомирського державного університету імені Івана Франка з підготовки вчительських кадрів в умовах модернізації вищої освіти: викладання навчальних курсів, підготовка студентів до використання інформаційно-комунікаційних технологій, упровадження кредитно-модульної системи навчально-виховного процесу.

Характерними рисами системи університетської освіти сьогодні є: орієнтація на європейські та світові освітні стандарти, збагачення вищих навчальних закладів сучасними інформаційними технологіями навчання, широке включення в систему Інтернет, створення авторських підручників та навчальних посібників, активізація аудиторної роботи, організація активної самостійної роботи та самоконтролю [1; 2].

Необхідність на сучасному етапі інноваційної спрямованості педагогічної діяльності зумовлена, передусім, входженням України у Європейський простір, конкурентноздатністю вищих навчальних закладів в умовах ринкової економіки та здатністю їх випускників жити й творити в інформаційному просторі.

Основні інновації у процесі навчання в першу чергу стосуються структури системи навчання; навчальних планів і програм; технологій навчання та навчального обладнання; організації навчання із застосуванням інформаційних систем, передусім у спеціалізованих аудиторіях і лабораторіях з використанням електронного дидактичного матеріалу; оцінки результативності навчання за допомогою кредитно-модульної системи навчання; міжособистісних відносин "викладач-студент" [3].

Без змін та постійного пошуку нового немає прогресу. Результатом творчого пошуку викладача нестандартних рішень різноманітних методичних проблем є інноваційні технології навчання.

Технологія навчання – це діалектична взаємодія між викладачем і студентом, результатом якої є оволодіння останнім певною сукупністю знань, тобто це єдність двох блоків: технології викладання дисципліни і технології її засвоєння [4: 34].

Специфіка кожної технології зумовлюється передусім особливостями дисципліни, її змістом, структурою, можливостями формалізації та рівнем підготовки студентів. Кінцева мета будь-якої технології – якісне оволодіння конкретними знаннями та навичками. Метою даної статті є висвітлення досвіду роботи колективу університету в сучасних умовах по підготовці педагогічних фахівців.

Нові технології в університеті спрямовані на індивідуалізацію навчального процесу через збільшення самостійної роботи та програмованого контролю знань.

При виборі навчального матеріалу викладачі структурують його таким чином, щоб студенти могли побачити можливості застосування даної дисципліни у своїй професійній діяльності.

Серед технологій, які розробляються в університеті, можна назвати:

- технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів;
- технології соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками;
- проблеми міжособистісної взаємодії у вищому навчальному закладі;
- проблеми модульно-рейтингової та кредитно-модульної системи навчання;
- пріоритетні напрямки мовно-методичної та технологічної підготовки майбутніх учителів;
- технології удосконалення професійно-методичної компетенції майбутніх учителів іноземної мови;
- проблеми вдосконалення технології навчання в процесі вивчення спеціальних дисциплін;
- технології підготовки майбутніх учителів до художньо-творчої діяльності.

Розроблені інноваційні технології навчання сприяють підвищенню рівня знань та професійних і дослідницьких умінь, вдосконаленню в цілому навчальної та науково-методичної діяльності. Вони впроваджуються і в інших навчальних закладах.

Так, кафедра методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики розробила інноваційні технології викладання англійської мови у початковій та загальноосвітній школі, видала ряд авторських посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для різних типів навчальних закладів. На кафедрах дидактичної лінгвістики і літературознавства, філології та лінгводидактики розроблено технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, які

також знайшли впровадження в різних регіонах України. Знаходять упровадження й інші технології навчання, розроблені в університеті.

Враховуючи, що педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем, вузівський викладач повинен, перш за все, бути поінформованим про новітні педагогічні технології, усвідомити необхідність введення педагогічних інновацій, а також бути готовим до подолання труднощів, як змістового, так і організаційного характеру і мати бажання створювати власні творчі завдання, проводити дослідницьку роботу [5].

Безпосередня робота по активізації студентів під час лекцій і застосування інноваційних технологій починається з оснащення лекційних аудиторій спеціальною аудіовізуальною технікою, забезпечення в аудиторії зворотного зв'язку "студент-викладач" та студентів необхідними дидактичними пакетами.

На лекції викладач повинен не лише донести майстерно до студентів інформацію, а й змусити їх думати. Це можливо здійснити тоді, коли викладач на лекції ставить проблеми, які необхідно буде під час лекції і розв'язати. Хоч думки студентів можуть бути і невірними, важливо те, що викладач постійно активізує студентів, а це сприяє розвитку їх мислення, стимулює бажання вчитися. Як правило, студенти намагаються під час лекції записати все, що виклав викладач, а це приводить до того, що послаблюється чи взагалі випадає осмислення.

Розвиток технічних засобів навчання не може замінити лекцію, але викладач має залучити студентів до активної співпраці. Однак лекція не повинна бути перенасичена різними технічними засобами. Роль технічних засобів – забезпечити більш активний процес сприйняття студентами матеріалу лекції та спілкування викладача з аудиторією [6: 19].

У практику навчального процесу університету ввійшли лекції-семінари, суть яких полягає в тому, що матеріал лекції викладається до повного розуміння з одночасним його запам'ятовуванням і придбанням навичок використання матеріалу лекції на практиці. При застосуванні в навчальному процесі цих лекцій значно підвищується увага порівняно з традиційним викладанням.

Кафедри, які забезпечують навчальний процес в інституті післядипломної освіти, враховуючи, що студенти, які навчаються в цьому інституті, вже мають вищу освіту, застосовують "суб'єкт-суб'єктний" підхід у навчанні. Викладачі активно застосовують лекцію-бесіду, використовуючи при цьому наявні знання студентів та спрямовуючи лекцію на розгляд питань, що викликають найбільшу зацікавленість аудиторії. Такі лекції проводяться в основному при викладанні психолого-педагогічних дисциплін.

У зв'язку з упровадженням елементів дистанційної форми навчання викладачі готують всю необхідну інформацію для навчання на електронних носіях, з якою студенти ознайомлюються заздалегідь, що дає можливість викладачу під час лекції проводити лише обговорення найбільш складних та проблемних питань.

У практиці викладання дисциплін, зокрема, соціально-педагогічної тематики використовуються лекції-дискусії, лекції з розбором конкретних ситуацій, лекції з застосуванням зворотного зв'язку, бінарні лекції викладачів кафедри та викладача-співробітника соціальної установи, а перед написанням підсумкової модульної роботи, складанням заліку чи екзамену – лекції-консультації.

Сучасний характер підготовки фахівців забезпечує не лише лекція, але й будь-яке інше заняття, де студенти активно працюють самостійно. У процесі проведення практичних та лабораторних занять в університеті застосовуються мотиваційно-стимулюючі методи (аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач, бесіди, дискусії, вивчення першоджерел); методи професійної психолого-педагогічної взаємодії (ділові, рольові ігри, тренінги); оцінно-регулюючі методи, що допомагають у закріпленні та оцінці набутих знань та вмінь студентів щодо майбутньої професійної діяльності (тестування, виконання різного рівня складності творчих завдань).

Літературознавчими кафедрами проводиться значна робота використання та створення на практичних заняттях відеофрагментів з метою поглиблення розуміння художнього твору, впроваджуються елементи роботи в малих групах.

Активно використовуються викладачами опорні схеми, таблиці та роздатковий матеріал (індивідуальні, тестові завдання, питання для контрольних робіт). Багато навчального матеріалу накопичено на електронних носіях, що сприяє покращенню самостійної роботи студентів, зокрема, заочної форми навчання під час підготовки їх до написання контрольних робіт, складання заліків та екзаменів.

Семінарські заняття з соціально-педагогічних дисциплін проводяться як семінари-бесіди, семінари-доповіді, семінари розв'язання задач, а також у вигляді "круглих столів", засідань експертної групи, дебатів, презентацій соціально-психологічних проектів, групових консультацій, а чимало лабораторних занять проводиться на базі соціальних закладів-партнерів університетських кафедр з подальшим захистом звіту студентів.

Важливою складовою навчального процесу є позааудиторна робота. У цьому плані успішно працює школа педагога-організатора літнього відпочинку дітей "Від А до Я", в якій постійно навчаються понад 100 студентів. Кращі з них проходять літню соціально-педагогічну практику в Міжнародному дитячому центрі "Артек" та в дитячому центрі "Молода гвардія".

Студенти старших курсів залучаються до консультативної роботи викладачів з учителями, соціальними працівниками, батьками, громадськістю міста Житомира і області, отримують інформацію про продуктивні та перспективні інноваційні форми та технології сучасного виховного процесу.

Широкого використання в процесі проведення аудиторних позанавчальних занять в роботі викладачів зі студентами набули ділові ігри, моделювання педагогічних технологічних ланцюгів, тренінги, педагогічні аукціони, конкурси продуктивних ідей, творчі майстерні, підготовка і захист педагогічних проєктів, конференції, конкурси педагогічної і вожатської майстерності.

Не забуті і перевірені часом такі види роботи, як вікторини, круглі столи, дискусії, перегляд відеофільмів, сюжетні імпровізації, опорні сигнали і схеми, таблиці.

Все це дає можливість розвивати творчість студентів, їх інтелектуальні здібності, логічне мислення, виявити обдаровану особистість і вести з нею наукову роботу та надати можливість викладачу внести відповідну корекцію в навчання.

Стратегічним завданням при підготовці фахівців є інформатизація навчального процесу. Головними проблемами при використанні інформаційно-комунікаційних технологій у школі, на нашу думку, є проблеми психолого-педагогічні. Вони, передусім, полягають у низькому рівні готовності вчителів до проведення занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, відсутності науково обґрунтованої методики їх використання при проведенні занять з конкретних навчальних дисциплін, забезпеченості навчальних закладів педагогічними програмними засобами.

Тому сьогодні вкрай необхідно навчити вже працюючих і майбутніх педагогів реально використовувати комп'ютерні технології в навчально-виховному процесі (в класній і позакласній роботі, в додатковій роботі з учнями тощо).

Колегія Міністерства освіти і науки 10.11.2005 р. прийняла рішення впровадити програму "Intel®Навчання для майбутнього" у всіх педагогічних навчальних закладах та інститутах післядипломної освіти. Житомирський державний університет імені Івана Франка активно долучився до Програми у 2005 році. Методичні матеріали щодо проведення педагогічного експерименту по навчанню майбутніх учителів інформаційно-комунікаційним технологіям розміщені на внутрішньому сайті університету і доступні всім учасникам педагогічного експерименту та бажаючим приєднатись до нього. Відповідні методичні посібники та компакт-диски в достатній кількості передані до бібліотеки університету. Студенти забезпечені необхідним для навчання доступом до мережі Інтернет.

Для підвищення якості підготовки студентів з інформаційно-комунікативних технологій до навчальних планів педагогічних спеціальностей введено курс "Нові інформаційні технології". Цей курс зорієнтований на оволодіння студентами навичками роботи на комп'ютері для подальшого застосування ЕОМ у різних видах педагогічної роботи і закладає основу для впровадження новітніх інформаційних технологій та методик їх застосування в навчальному процесі. У результаті організованого навчання у рамках Програми уже пройшли підготовку 60 викладачів-методистів усіх кафедр університету та понад 600 студентів, яким видано відповідні сертифікати. За рекомендацією Колегії МОН України питання з інформаційно-комунікаційних технологій включені до кваліфікаційних іспитів.

У подальшому до програми "Intel®Навчання для майбутнього" будуть залучені всі студенти університету з метою, щоб кожен випускник мав сертифікат про вміння використовувати ці технології у навчальному процесі. Впровадження в навчальний процес цієї програми вимагає наявності необхідної кількості сучасних комп'ютерів, їх об'єднання в локальну мережу з виходом в Інтернет, наявності спеціалізованих комп'ютерних програм і методики їх використання та фахівців, які мають відповідну кваліфікацію.

Отримані студентами знання знайшли своє застосування у сучасних методиках навчання та виховання. Значна кількість навчальних занять (особливо тих, де потрібно багато наочності) та захист студентами дипломних і курсових робіт проходить з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

З метою модернізації освіти, інтеграції в Європейський освітній простір відповідно до умов Болонської концепції в університеті запроваджено багатоступеневу систему підготовки кадрів, широко впроваджується кредитно-модульна система організації навчально-виховного процесу, головна ідея якої полягає в наданні навчальним закладам певної шкали кількісних показників, за якою можна співвідносити програми навчання і таким чином наблизити національні системи вищої освіти Європи.

Окремі дисципліни вивчаються блоками (модулями), оцінювання знань студента здійснюється у вигляді суми балів за кожен вид навчальної роботи, запропонованої модульно-рейтинговою технологією.

Система оцінки знань передбачає вхідний контроль, який визначає ступінь засвоєння студентом раніше вивченого матеріалу; поточний контроль, який визначає ступінь засвоєння студентами теоретичної і практичної частини навчальної програми кожного модуля, рубіжний контроль, який дозволяє оцінити підготовку студента за один або декілька модулів та підсумковий контроль, який встановлює якість засвоєння навчального матеріалу за всіма модулями, з яких складається дисципліна [7: 40].

На соціально-психологічному факультеті розроблена та впроваджена система управління навчальним процесом "Факультет" в умовах кредитно-модульної системи навчання, яка поступово впроваджується і на інших факультетах.

Сьогодні кількість інформації, що має засвоїти студент, постійно збільшується, а годин, відведених навчальними планами, для повного висвітлення запланованого курсу не вистачає. Тому в робочих навчальних планах університету передбачено збільшення кількості годин, відведених на самостійну роботу.

Чим раніше ми привчимо студентів працювати самостійно, тим більше буде створено передумов для оволодіння ними основами професійної майстерності.

Для забезпечення раціональної організації самостійної роботи студентів викладачі кафедр створили навчально-методичний комплекс на електронних носіях, який включає лекції з різних навчальних дисциплін та різного роду електронні методичні посібники. Контроль за цією роботою покладений на систему тестових завдань, що виконує студент протягом навчального семестру.

Окремі навчальні дисципліни (математичні, фізичні, хімічні, біологічні) мають великий блок складних для сприйняття теоретичних положень, специфічних термінів, засвоєння яких потребує значної самостійної роботи студентів. Тому кафедри розробляють і вдосконалюють комплекс завдань для розв'язання цих проблем. Завдання для поточного контролю знань студентів розробляються таким чином, щоб студенти не тільки продемонстрували знання конкретних теорем чи законів, але й виявили здатність до логічного мислення й узагальнення та могли застосувати теоретичні знання у різних сферах суспільної діяльності. Кафедрами також підготовлені комплекти завдань з різних навчальних курсів для самопідготовки та самоконтролю з використанням персонального комп'ютера.

У результаті проведення різних форм індивідуально-самостійної роботи в академічних групах на кафедрах накопичуються методичні бібліотеки студентської пошукової діяльності, наукові роботи, тематичні папки (методичні розробки виховних заходів, узагальнений досвід роботи класних керівників і вихователів груп продовженого дня, шкіл-інтернатів), реферати, наочний матеріал з педагогічної практики.

Розроблені стандарти вищої освіти передбачають значну кількість годин на вивчення вибіркового дисциплін, серед яких ми вводимо спецкурси, пов'язані з проблемами інноватики, що дає можливість підготувати майбутніх учителів до інноваційної діяльності, сприятиме оновленню психолого-педагогічної складової змісту підготовки фахівців.

У професійному становленні майбутнього педагога важливе місце займає практична підготовка. Труднощів у проведенні різного роду практик в останні роки поменшало після створення на базі університету навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся", в який входить 20 навчальних закладів області. Крім того, практика студентів на випускних курсах у багатьох випадках проводиться за місцем їхнього майбутнього працевлаштування, що є дійовим фактором підвищення якості підготовки фахівців. Результати проведення педагогічних практик студентів старших курсів підсумовуються на методичних конференціях.

Заміна традиційної системи підготовки майбутнього вчителя на інноваційну є нагальною потребою часу, що оновлює та модернізує її сутність та структуру, готує учасників навчального процесу до розв'язання проблем завтрашнього дня, ставить за основну мету індивідуальний підхід до кожного студента, враховує його здібності та уподобання, формує готовність майбутнього вчителя до інноваційної діяльності.

За впровадження інноваційних технологій навчання та нових форм організації навчально-виховного процесу протягом останніх 5 років на Міжнародних виставках "Сучасна освіта в Україні" університет за багаторічну інноваційну науково-педагогічну діяльність по модернізації освіти відзначено двома золотими, срібною і двома бронзовими медалями, десятками дипломів МОН України та АПН України, двічі удостоєно почесного звання "Лідер сучасної освіти", нагороджено дипломом за активне сприяння інформатизації освіти та ефективного впровадження програми "Intel@Навчання для майбутнього" у системі вищої педагогічної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті // Педагогічна газета. – 2001. – липень. – С. 4.
2. Андрущенко В. Головне – це модернізація змісту педагогічної освіти // Вища школа. – 2005. – № 1. – С. 32-40.
3. Андрущенко В., Олексієнко В. Високі педагогічні технології // Вища школа. – 2007. – № 2. – С. 70-76.
4. Павлов В.С. Про зміст поняття "Технологія навчання" // Науково-методичний збірник. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. – С. 33-34.
5. Скаррь О. Модернізація форм і методів навчання студентів у контексті кредитно-модульної системи // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 3-14.
6. Сергієнко Л.Г. Роль лекції в активізації навчання // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник (спецвипуск) – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. – С. 18-21.
7. Дуганець В.І. Кредитно-модульна система організації навчального процесу // Науково-методичний збірник. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. – С. 40.

Матеріал надійшов до редакції 04.02. 2008 р.

Осадчий Н.М. Современные подходы к подготовке учительских кадров в условиях модернизации системы высшего образования.

В статье представлен опыт работы кафедр Житомирского государственного университета имени Ивана Франко по подготовке учительских кадров в условиях модернизации высшего образования: преподавание учебных курсов, подготовка студентов к использованию информационно-коммуникационных технологий, внедрение кредитно-модульной системы учебно-воспитательного процесса.

Osadchyj M.M. The Modern Approaches to the Teachers' Preparation in the Conditions of Higher Education System Modernization.

The article presents the experience of Zhytomyr Ivan Franko State University chairs in the preparation of teachers in the conditions of higher education modernization: teaching educational courses, students' preparation to using informational-communicative technologies, the introduction of credit-module system of educational process.